

JUDr. Pavla Kučerová

Aplikace práva soudem z právně-sociologické perspektivy

Résumé

Práce Aplikace soudem z právně-sociologické perspektivy se zabývá jednak jedincem, který právo v rámci soudnictví aplikuje, jednak samotným soudnictvím. Jedinec, který žije a pracuje v tak složité organizaci, jakou je moderní justice, je touto organizací ovlivňován a je tím ovlivněna i jeho práce – tedy samotná aplikace práva.

Jednotlivé systémy justice, tak, jak se v průběhu let vyvinuly, směřují zhruba ke stejným cílům, k nimž však volí odlišné prostředky. Odlišné je i postavení soudců v justici meritokratické a kariérní. Tyto odlišnosti se projevují v tom, jakým způsobem jsou vybíráni kandidáti na soudce, jak jsou samotní soudci ustanovováni i jaká je možnost jejich odvolání z úřadu. Blíže jsou proto rozebrány dva odlišné systémy – federální soudnictví v USA jako příklad justice meritokratické a české soudnictví jako typická ukázka justice kariérní. V rámci USA je zmínka i o soudcovských volbách, které se však nedotýkají federální justice a jsou doménou pouze některých států. Jedná se však o natolik jedinečný způsob ustanovování soudců, že je mu věnována zmínka s tím, že jsou uvedeny klady a zápory, tak jak jsou v samotném USA vnímány.

Postavení soudců je dále rozebráno i z hlediska jejich odborných a lidských kvalit. Zvláštní pozornost je věnována systému odborného školení soudcovských kandidátů, které je ze své podstaty možné jen v kariérní justici. V některých systémech existuje

i periodické přezkušování soudců, zvláště na počátku jejich kariéry, popř. určité zkušební období. Zde je využito srovnání jednotlivých modelů zemí kontinentální Evropy. Dále jsou rozebrány také osobnostní a morální úroveň, její zjišťování a následné monitorování, etické standardy a kodexy a případné následky různých etických prohřešků.

Stejně tak jako vstup do justice, tak i možné odvolání z úřadu je odlišně vnímáno v jednotlivých justičních systémech, přičemž podrobněji se práce věnuje impeachmentu v USA a ztrátě úřadu v české justici (kárné provinění, odsouzení pro trestný čin atd.).

Důležitým prvkem v životě soudce i justice je také motivace soudců, která může existovat v několika rovinách. Podrobněji je zkoumána finanční motivace, neboť se jedná o poměrně živé téma téměř v každé justici. Pro srovnání je uvedena platová hladina v ostatních zemích kontinentální Evropy a také názory amerických autorů, neboť i v USA je finanční ohodnocení federálních soudců otázkou poměrně palčivou.

Jeden z oddílů se věnuje krátce i soudcovské nezávislosti a podrobněji jejich odpovědností, což je téma v kariérní justici téměř neprobádané. Z tohoto důvodu jsou využity zejména zkušenosti amerických autorů, obvykle z řad federálních soudců.

Soudci nejsou jedinými, kdo v soudnictví právo aplikuje, a proto je krátce rozebráno i postavení středního administrativního personálu na českých soudech. Tito pracovníci disponují určitými pravomocemi, které se těm soudcovským podobají. Z jiného pohledu je však jejich postavení zcela odlišné, záruky jejich nezávislosti jsou kvalitativně úplně jinak vnímány, což má zpětně vliv na jejich rozhodování.

Druhá část práce se věnuje soudnictví jako systému. Nejprve je rozebrán faktický stav panující v české justici s přihlédnutím k ostatním systémům kontinentální Evropy. Faktickým stavem je míněna organizace a správa justice, systémy správy justice, soudcovská samospráva. V souvislosti se soudcovskou samosprávou je zmínka i o soudcovských radách fungujících v zemích kontinentální Evropy, jejich kompetenci, zakotvení v systému apod. Co se týče systémů správy justice, využila jsem kanadské zkušenosti, neboť v této zemi byla zpracována podrobná zpráva, věnující se systémům správy justice, výhodám a nevýhodám jednotlivých systémů a jejich porovnání.

Z hlediska českého soudnictví je popsán současný stav, vycházející ze stávajícího zákona o soudech a soudcích a tradic poválečného uspořádání a správy. Pozornost je také věnována reformním krokům, které však zatím postrádají jednotný záměr. Jednotlivé reformní kroky jsou rozebrány podrobněji, jsou to hlavně elektronizace justice a snaha o změnu organizace práce na soudech vytvořením minitýmů.

Závěrečná část práce je věnována pohledu na justici jako formální organizaci z hlediska sociologického. Jedná se o organizaci, ohroženou postupnou byrokratizací z několika odlišných směrů.

Jedním z těchto směrů je byrokratizace samotného soudního sporu, kde dochází k poměrně značné ritualizaci pravidel a komunikace. Tato ritualizace stále více brání tomu, aby soudnictví konalo svou základní funkci, tedy ochranu porušených práv jednotlivců. Běžný člověk totiž ztrácí schopnost se v soudním sporu orientovat, zachovávat všechny svoje procesní povinnosti a vyhovět výzvám soudu.

Také soudní hierarchie má vliv na to, že rozhodování soudce je ovlivněno ovzduším organizace více, než je ochoten si sám připustit, a také více, než je veřejnost schopná tolerovat. Soudce rovněž přestává být tím jediným, kdo je za rozhodnutí zodpovědným, což je důsledek přetíženosti soudů nejen v Evropě, ale i v USA. Toto přetížení je řešeno jednak snahou o zmenšení podílu času, který soudce jednomu případu věnuje, jednak i přesunem práce a odpovědnosti úplně mimo soudce na asistenty a úředníky.

Posledním aspektem byrokratizace soudnictví je stanovení cílů soudnictví, které není stanoveno ve vzájemném souladu na jednotlivých úrovních. Na soudce je kladena odpovědnost, aby vyhověl různému pojetí cílů, kterých by měl ve své práci dosahovat. K plnění těchto cílů je také přímo i nepřímo celým systémem donucován. Na jeho roli pohlíží různí zadavatelé různě, což může vést ke vzniku konfliktů.

Pro schopného právníka je možnost svobodného a tvořivého rozhodování jedním z nejvyšších cílů, ke kterým je možné v právnícké profesi dospět. Pokud bude své povolání tímto způsobem chápat většina soudců, neměl by vyvstávat větší problém s jejich osobností a odbornou kvalitou, s kvalitou rozhodování a potažmo ani s vnímáním justice u širší veřejnosti. S ohledem na to, že se stalo v České republice povolání soudce přece jen prestižnějším, nežli bylo v dobách totality, mělo by se to projevit na postupném zkvalitňování soudcovského kádru. I když má justice jako organizace i samotní soudci i ostatní personál jistě své nedostatky, které je možno zlepšovat, lze uzavřít, že justice je stále poměrně dobře fungujícím organismem, který je ve většině států schopen zajistit aplikaci práva.